

Сидорчук Н. Г. Культурологічні аспекти удосконалення підготовки професійних кадрів в навчальних закладах університетського типу // Проблеми освіти: Наук-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – Київ, 2015. – Вип. 85. – С. 174-179.

УДК 378.14+37.014.5(4:477)

СИДОРЧУК Н. Г.,
док. пед. наук, професор кафедри педагогіки
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

**КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ
ПІДГОТОВКИ ПРОФЕСІЙНИХ КАДРІВ В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ
УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО ТИПУ**

У статті подано характеристику культурологічного підходу як сучасної парадигми удосконалення підготовки професійних кадрів. У контексті висвітлення загальних положень наголошено на потенціалі культурологічного підходу як важливого чинника формування поведінкових аспектів професіонала, його професійно значущих якостей, що у комплексі забезпечує підвищення рівня соціальної успішності майбутнього фахівця, його конкурентоспроможність на європейському ринку праці, особистісне самовираження, саморозвиток, самореалізацію.

Ключові слова: культурологічний підхід, гуманістична парадигма, підготовка професійних кадрів.

В статті представлено характеристику культурологічного підходу як сучасної парадигми удосконалення підготовки професійних кадрів. У контексті висвітлення загальних положень наголошено на потенціалі культурологічного підходу як важливого чинника формування поведінкових аспектів професіонала, його професійно значущих якостей, що у комплексі забезпечує підвищення рівня соціальної успішності майбутнього фахівця, його конкурентоспроможність на європейському ринку праці, особистісне самовираження, саморозвиток, самореалізацію.

Ключевые слова: культурологический подход, гуманистическая парадигма, подготовка профессиональных кадров.

The paper presents the characteristics of cultural approach to modern paradigm of improving the training of professional personnel. In the context of the general characteristics of marked potential cultural approach as an important factor in the formation of behavioral aspects of professional, it professionally significant qualities, which in combination provide greater social success of future specialist, its competitiveness in the European labor market, personal self-expression, self-development, self-realization.

Keywords: cultural studies approach, humanistic paradigm, the training of professionals.

Глобалізаційні та інтеграційні процеси, що характеризують розвиток суспільства, інтернаціоналізація економіки, науки і культури, динамічні зміни на ринку праці зумовлюють необхідність прогнозування підготовки професійних кадрів в навчальних закладах університетського типу. Але невизначеність ієрархії сучасних вищих навчальних закладів, відсутність об'єктивного оцінювання їх діяльності потребує обґрунтування концептуальних положень, пов'язаних із перспективами розвитку університету, який, за визначенням "Університетської хартії" (Болонья, 1986 р.), "у третьому тисячолітті має формувати у молоді почуття приналежності до духовної еліти суспільства, навчити покоління сприймати та прогнозувати гармонію навколишнього світу і самого життя".

Теоретичні висновки останніх десятиріч засвідчують, що підґрунтям для забезпечення нової парадигми професійної підготовки фахівців є культурологічний підхід, який передбачає розгляд феномена культури в якості стрижневого для розуміння й пояснення сутності людини, її свідомості й життєдіяльності [1]. У цілому культурологічний

підхід має ряд змістових інтерпретацій. Його визначають як загальнонауковий метод дослідження; сукупність методологічних прийомів, що забезпечують аналіз різних сфер соціального або психологічного життя крізь призму системоутворювальних культурологічних понять (культура, культурні зразки, норми, цінності, спосіб життя, культурна діяльність, інтереси тощо) та ін. [1]. Обґрунтовуючи його значення, європейські аналітики визначають необхідність чіткого структурування загальних та спеціальних компетенцій бакалаврів та магістрів, збереження гнучкості та автономії в архітектурі навчального плану, забезпечення якості освіти як підґрунтя майбутньої професійної діяльності [4, с. 37].

Сучасні дослідження ролі культурологічного підходу в підготовці фахівця ґрунтуються на ідеях культурно-історичної психології (Л.С. Виготський, О.Р. Лурія, О.М. Леонтьєв та ін.), положеннях концепції діалогу культур (М.М. Бахтін, В.С. Біблер, І.Є. Берлянд, В.Ф. Литовський та ін.); раціогуманістичних аспектах психології (Г.О. Балл та ін.). Загальна характеристика культурологічного підходу, принципи розбудови освітнього процесу на засадах культурологічного підходу в умовах навчання за різними профілями активно досліджуються В.В. Гурою, А.В. Погодіною, І.Ж. Балхаровою, Є.Ю. Фортунатвою, І.В. Колмолгоровою та ін. У статті розкриємо основні аспекти культурологічного підходу як ключової сучасної парадигми удосконалення підготовки професійних кадрів у навчальних закладах університетського типу.

Як зазначають Н.В. Бордовська, А.О. Реан, у процесі еволюції університетської освіти сформувалися її історично змінні парадигми, кожна з яких відповідала домінуючим ідеальним уявленням людини про універсальне знання в певну історичну епоху. Автори пропонують класифікацію парадигм університетської освіти, що включає: культурно-ціннісну; академічну; професійну; технократичну; гуманістичну [2, с. 151-152].

У їх інтерпретації, *культурно-ціннісна парадигма* спирається на засвоєння студентами універсальних елементів культури і фундаментальних цінностей минулих поколінь засобами систематичного і поглибленого вивчення надбань великих мислителів латинською чи грецькою мовами (характерно для перших університетів). Культурно-ціннісна парадигма орієнтована на різнобічне пізнання оточуючого світу. У результаті навчання в університеті випускник отримує вище звання освіченої людини – філософа чи богослова. Така стратегія освіти з давніх часів відбиває феномен класичної освіти.

Академічна парадигма університетської освіти характеризується пріоритетом теоретичних знань і розвитком фундаментальних наук, орієнтацією на підготовку випускників університету до пошуку нових знань, розуміння і пояснення оточуючого світу з позицій теорії. У межах цієї парадигми головною цінністю вважаються наукові знання про природу, людину в суспільстві, космос, життя. За типом та якістю засвоєння наукових знань, фундаментальних і прикладних досліджень виокремлюють такі види університетської освіти як біологічна, математична, філологічна, фізична, хімічна тощо. Головною академічною традицією університету визначається систематичне вивчення фундаментальних основ науки, яке передбачає безпосередню участь студентів у процесі наукових досліджень.

Збагачення і розширення змісту університетської освіти знайшло відображення у *професійній парадигмі*. У її межах наука перестає бути самостійною у якості засобу пізнання і пояснення світу. Вона виконує функцію виробничої сили, яка сприяє розвитку техніки і виробництва. У результаті впровадження такого підходу університет концентрує і розширює не тільки спектр наукових знань, але й кращі зразки соціокультурної і професійної діяльності людини, а його студенти отримують вищу медичну, юридичну, економічну, педагогічну, інженерно-технічну вищу професійну освіту як відповідь на соціальний запит суспільства.

У XIX-XX століттях на перший план виходить *технократична парадигма* як своєрідний світогляд, суттєвими рисами якого є: примат техніки і технології над науковими і культурними цінностями, вузькопрагматична спрямованість вищої освіти і розвитку

наукового знання. При визначенні мети і змісту університетської освіти згідно цієї парадигми домінують інтереси виробництва, економіки і бізнесу, розвитку техніки і засобів комунікації. У зв'язку з цим у ХХ ст. з гуманітарним та природничо-науковим компонентами університетської освіти відбулися суттєві, не завжди позитивні і прогресивні зміни. І, як ще у ХVІІІ ст. зазначав видатний український мислитель Г.С. Сковорода, : "Що може бути гірше за людину, яка володіє знаннями найскладніших наук, але не має доброго серця? Вона усі свої знання застосує для зла [8, с. 457]".

Наразі альтернативою технократичній і професійно-прагматичній парадигмі університетської освіти виступає гуманістична (*від лат. Humanus – людський, людяний*) орієнтація університетської освіти.

Концептуальними ідеями гуманістичної парадигми ("Пізнання (а не знання) – сила!") є: цінність навчання – у співпраці, що базується на діалозі, полілозі, на імпровізації; важливість врахування як результату, так і процесу його досягнення; суб'єктивність, індивідуалізованість, особистісна значущість знань; любов до людини, віра в її творчі можливості як атрибуту професіоналізму; створення умов для успішного розвитку кожної людини; допомога і забезпечення лідерства в управлінні; тривимірність навчання – широкий світогляд, глибина знань, їх постійне оновлення; освіта як шлях здобуття нових знань, а не їх запам'ятовування; знання для розв'язання реальних життєвих потреб; акцент у навчанні на "вміє і може вчитися"; зацікавленість суспільства в освіті; використання часу та коштів для розвитку певних галузей.

За таких умов однією з фундаментальних теорій, що забезпечує побудову сучасної гуманістичної парадигми університетської освіти, стає культурологічний підхід у тлумаченні Г.І. Гайсиної, яка подає його характеристику на засадах принципової гуманістичної позиції, згідно з якою людина визначається суб'єктом культури, її головною дійовою особою [3, с. 43-48], а власне культурологічний підхід уможливорює окреслення трьох основних взаємообумовлених проблемно-сміслових аспектів освіти:

- особистісного росту (самовизначення, саморозвитку, самореалізації) на основі розвитку структур культурологічної діяльності, змін в особистісному культурно-творчому досвіді, динаміки культури спілкування та комунікації, еволюції кола спілкування;

- зростання рівня культури (якості й ступеня вираженості ціннісного змісту) окремих освітніх процесів, систем, спільнот;

- розвиток і зростання рівня культури освіти як галузі в цілому, зміни соціокультурного контексту освіти (його предметних, інформаційних і суб'єктивних середовищ, моделей, форм і механізмів організації) [1].

У зазначеному контексті різні аспекти сутності людини як суб'єкта культури тлумачаться в ієрархічному поєднанні як грані цілісної культурної орієнтації, що дозволяє зосередити увагу на людині як суб'єкті культури, здатній включати в себе всі накопичені людством смисли культури і одночасно виробляти нові, а прийнята змістова інтерпретація культурологічного підходу корелює з базовою парадигмою гуманістичної педагогіки, яка визначає і визнає *ставлення до тих, хто навчається*, як до суб'єктів культури, власного життя та освіти, здатних до культурного й особистісного саморозвитку і творчої самореалізації; *ставлення до освіти* – як культурного процесу, в якому відбувається діалогічна взаємодія між його учасниками, обмін цінностями і смислами, співробітництво в досягненні цілей особистісного саморозвитку.

У такому сенсі пріоритетне значення надається особистості того, хто навчається, людині, яка виділяється із загалу, думає самостійно, вміє себе відстояти, не потребує опіки, має високу самооцінку і почуття власної гідності, новій людині, так званій, людині університетській як феномену цілісності Всесвіту та взаємозалежності. У цьому і є об'єктивні причини створення нових університетів та реорганізації інститутів України в університети, на базі яких розвивається університетська освіта, а завданням професійної педагогіки стає побудова моделей розвитку університетської освіти, спрямованих на організацію саморозвитку майбутнього фахівця, формування рис адаптивності, гнучкості,

динамізму, забезпечать перехід від стратегії "запобігання можливого збитку" замість "ліквідації катастроф" як природних, так і соціальних систем, довкілля [6, с. 7-8].

Відповідно, головною цінністю університетської освіти згідно гуманістичної парадигми стає особистість людини з її здібностями та інтересами, що в умовах університету дозволяє людині отримати універсальну освіту і вибрати сферу професійної діяльності не тільки за ознакою соціальної значущості, але й за власними мотивами та інтересами.

Особливе значення для вищої освіти має ще один аспект цієї проблеми: гуманізація означає не тільки набуття додаткових знань, органічно вбудованих у систему професійної освіти, але й удосконалення культури пізнання, формування ключових умінь надпредметного характеру – умінь, що мають універсальний характер, забезпечують адаптацію майбутнього фахівця у сучасному професійному та життєвому середовищі:

- *пізнавальні* – уміння націленого сприймання та відображення педагогічних знань, що забезпечують орієнтацію студента у ході виконання професійної діяльності та житті;
- *регулятивні* – уміння, що забезпечують усталення професійної позиції шляхом використання заходів організаційного характеру;
- *технологічні* – уміння, пов'язані з відтворенням та творчою інтерпретацією професійних та життєвих дій з опорою на загальнопедагогічний технологічний апарат;
- *комунікативні* – уміння, що забезпечують комунікативний фон адаптації фахівця в умовах знанневого суспільства;
- *контрольно-корекційні* – уміння націленого аналізу та самоаналізу оточуючого професійного та соціального середовища (див. табл. 1).

Таблиця 1

Ключові уміння надпредметного характеру

БЛОК УМІНЬ	ПОКАЗНИК
Пізнавальні	<ul style="list-style-type: none"> - орієнтуватися у широкому колі питань, не обмежених вузькою спеціалізацією; - актуалізувати та розвивати власні ресурси; - оновлювати свої знання; - артикулювати знання; - швидко актуалізувати знання у даний момент у необхідній ситуації; - застосовувати знання у широкому спектрі ситуацій; - виокремлювати ключові елементи знань, їх категоріальний характер; - гнучко використовувати знання поряд з декларативними знаннями й знаннями процедурного характеру.
Регулятивні	<ul style="list-style-type: none"> - однозначно діяти в різних ситуаціях, у тому числі нестандартного характеру; - вибирати оптимальні рішення з різноманіття можливих; - конструювати завдання реалізації певного виду діяльності; - адаптуватися в умовах сучасного багатофакторного соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційно і комунікаційно насиченого простору; - мобільно реагувати на зміни у професійному та соціальному середовищах; - перебудовуватися в непередбачуваних умовах; - проявляти волюві зусилля для досягнення необхідних значущих результатів; - діяти самостійно й відповідально у будь-якій ситуації; - стимулювати розвиток активності, ініціативи.
Технологічні	<ul style="list-style-type: none"> - успішно реалізовувати поставлені завдання із застосуванням інноваційних підходів;

	<ul style="list-style-type: none"> - проявляти критичність мислення (з безлічі рішень вибрати найбільш оптимальне, аргументовано спростувати неправдиві рішення, брати під сумнів ефектні, але не ефективні рішення тощо); - знаходити з безлічі методів і способів вирішення проблеми найбільш оптимальний для даних ситуаційних умов; - обирати оптимальні засоби самовираження та само творення; - дидактичні вміння з організації навчально-виховного процесу із залученням технічних засобів; - користуватися апаратурою (відеокамери, відеомагнітофони, мультимедійні відеопроєктори, комп'ютери тощо).
Комунікативні	<ul style="list-style-type: none"> - будувати взаємодії професіонала зі Світом на основі ставлення до себе, до суспільства, до оточуючих, до діяльності тощо.
Контрольно-корекційні	<ul style="list-style-type: none"> - адекватно оцінювати власні знання, уміння навички надпредметного характеру; - адекватно оцінювати оточуючих, їх дії у межах професійної діяльності, професійні характеристики тощо; - адекватно оцінювати суспільні явища та події.

У контексті гуманістичної освітньої парадигми принципово іншою бачиться і позиція педагога, якому належить бути не засобом, а визначальним чинником навчального процесу, партнером студентів-майбутніх фахівців на шляху пізнання. Він виступає провідною постаттю успішної педагогічної взаємодії, від нього залежить оперативність урахування їх особистісних якостей, які постійно змінюються під впливом зовнішніх обставин та індивідуального зростання.

У цілому ж сучасна університетська освіта має базуватися на двох протилежних позиціях: невідворотності використання ринкових механізмів, та збереженні системи обліку та планування. Єдність таких протилежностей і є квінтесенцією сучасної стратегії розвитку університетської освіти, що передбачає організаційне об'єднання цілеспрямованості та стихії, актуалізує синергетичний аспект проблеми, та особистісно орієнтований розвиток, тих, хто навчається [6, с. 9], а основними пріоритетами організації навчального процесу у межах професійно-педагогічної підготовки студентів університетів стають: визнання пріоритету індивідуальності; співвіднесення технологій навчання на всіх його етапах з віковими особливостями розвитку та становлення особистості; визначення змісту освіти за рівнем розвитку особистісних якостей того, хто навчається, та конгруентністю до майбутньої професійної діяльності; визнання дієвості освітнього процесу організацією педагогічного середовища; максимальне врахування у ході особистісно зорієнтоване навчання індивідуального досвіду тих, хто навчається, їх потреб в самоорганізації, самовизначенні й саморозвитку.

Проекція гуманістичної парадигми сучасного університету, побудованої на засадах культурологічного підходу дозволяє дійти висновку, що в умовах ринкової економіки, яка вимагає швидкого входження молодого спеціаліста в професію, віддають перевагу не тільки високому рівню професійної кваліфікації фахівця, але й певним *професійно значущим якостям особистості*, що підвищують рівень його соціальної успішності, конкурентоспроможності на європейському ринку праці, все частіше наголошується на необхідності поєднання мотиваційно-когнітивних та поведінкових компонентів структури особистості у ході обґрунтування моделі майбутнього фахівця.

Зазначене у період набуття профільними вищими навчальними закладами статусу класичних університетів у контексті модернізації системи вищої освіти сприяє гуманізації професійної підготовки і суспільства в цілому, формуванню високоякісного людського та соціального капіталу.

Література

1. Аніщенко В. Культурологічний підхід у професійній підготовці вчителя / Валерій Аніщенко,

Олег Падалка // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи [Електронний ресурс] / С. Irbis-nbuv. – Режим доступу: [http:// irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21CO](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21CO) – 15.04.2013 г. – Загол. з екрану.

2. Бордовская Н. В. Педагогика : [учебник для вузов] / Бордовская Н. В., Реан А. А. – СПб : Питер, 2000. – 304 с. – (Серия "Учебник нового века").

3. Гайсина Г.И. Культурологический подход в теории и практике педагогического образования: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.08 / Гайсина Гузель Иншаровна. – М., 2002. – 366 с.

4. Делор Ж. Образование – сокровище. UNESCO, 1996 / Ж. Делор // Университетская книга – 1997. – №4 – С. 37.

5. Згуровський М.З. Болонський процес: головні принципи та шляхи структурного реформування вищої освіти України / М.З. Згуровський. – К.: НТУУ "КПІ", 2006. – 544 с.

6. Мещанінов О. П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні : [монографія] / Мещанінов О. П. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2005. – 460 с.

7. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України // Законодавчі акти України з питань освіти : зб. – К. : Парламент. вид-во, 2004.

8. Сковорода Г. С. Повне зібр. тв. : у 2-х т. / [редколегія: Шинкарук В. І. (голова), Євдокименко В. Ю., Махновець Л. Є., Іваньо І. В., Нічик В. М., Табачников І. А.]. – К. : Наук, думка, 1973. – Т. 2. – 574 с.